

4.3.1 Goniometrické rovnice

Předpoklady: 4216, 4217

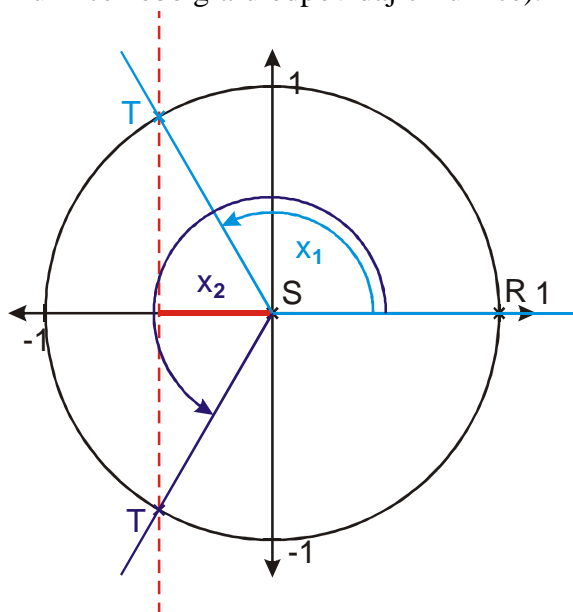
Názvosloví:

- **Goniometrické rovnice:** rovnice, ve kterých se neznámá objevuje uvnitř goniometrických funkcí.
- **Základní goniometrická rovnice:** každá rovnice zapsaná ve tvaru $g(x) = a$, kde $g(x)$ je jedna z goniometrických funkcí ($\sin, \cos, \operatorname{tg}, \operatorname{cotg}$), $a \in \mathbb{R}$, $x \in \mathbb{R}$.
- **Základní řešení základní goniometrické rovnice:** množina všech kořenů z intervalu $\langle 0; 2\pi \rangle$.

Důvod: Opakování úhlů po 2π (trochu prázdný pojem, protože většina rovnic není základních a jejich kořeny se pak nemusejí opakovat po 2π).

Př. 1: Vyřeš rovnici $\cos x = -\frac{1}{2}$.

Hledáme všechna $x \in \mathbb{R}$, pro něž platí $\cos x = -\frac{1}{2} \Rightarrow$ to už umíme (pomocí jednotkové kružnice nebo grafu odpovídající funkce).

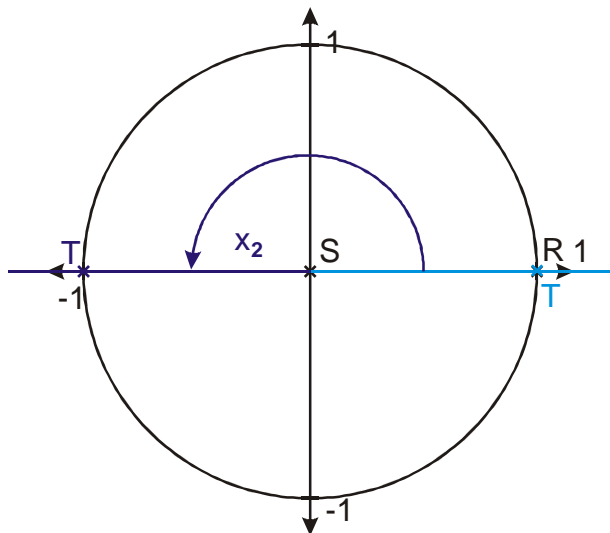
Z obrázku je vidět, že řešením jsou třetinové úhly $\frac{2}{3}\pi$ a $\frac{4}{3}\pi$.

Základní řešení : $\frac{2}{3}\pi; \frac{4}{3}\pi$.

$$K = \bigcup_{k \in \mathbb{Z}} \left\{ \frac{2}{3}\pi + k \cdot 2\pi; \frac{4}{3}\pi + k \cdot 2\pi \right\}$$

Př. 2: Vyřeš rovnici $\sin x = 0$.

Stejně jako předchozí příklad.

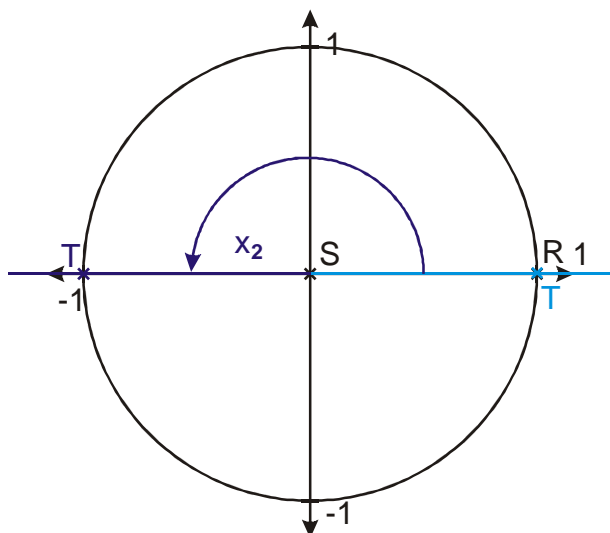

Základní řešení : $0; \pi$.

$$K = \bigcup_{k \in \mathbb{Z}} \{0 + k \cdot 2\pi; \pi + k \cdot 2\pi\}$$

Úspornější zápis: $K = \bigcup_{k \in \mathbb{Z}} \{0 + k \cdot \pi\}$

Př. 3: Vyřeš rovnici $\sin x = -\frac{\sqrt{3}}{2}$.

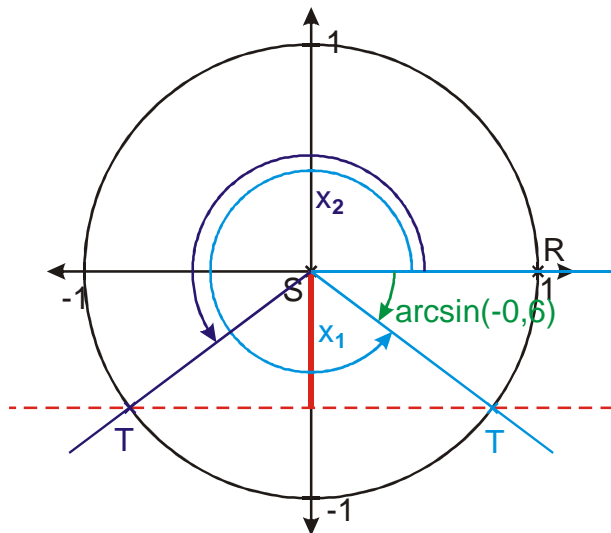

Základní řešení : $\frac{4}{3}\pi; \frac{5}{3}\pi$.

$$K = \bigcup_{k \in \mathbb{Z}} \left\{ \frac{4}{3}\pi + k \cdot 2\pi; \frac{5}{3}\pi + k \cdot 2\pi \right\}$$

Př. 4: Vyřeš rovnici $\sin x = -0,6$.

$-0,6$ není tabulková hodnota $\Rightarrow$ úhel x můžeme určit pouze přibližně nebo jako hodnotu funkce $\arcsin$. Přibližná hodnota stanovená pomocí kalkulačky je rovna $\arcsin(-0,6) \doteq -36^\circ 52'$ $\Rightarrow$ $\arcsin(-0,6)$ je tedy záporné číslo, které nepatří do intervalu $\langle 0; 2\pi \rangle$ a není tedy základním řešením.

Úhly x_1 a x_2 můžeme vyjádřit dvěma způsoby:

a) pomocí záporného úhlu $\arcsin(-0,6)$

$$x_1 = 2\pi + \arcsin(-0,6) \qquad x_2 = \pi - \arcsin(-0,6)$$

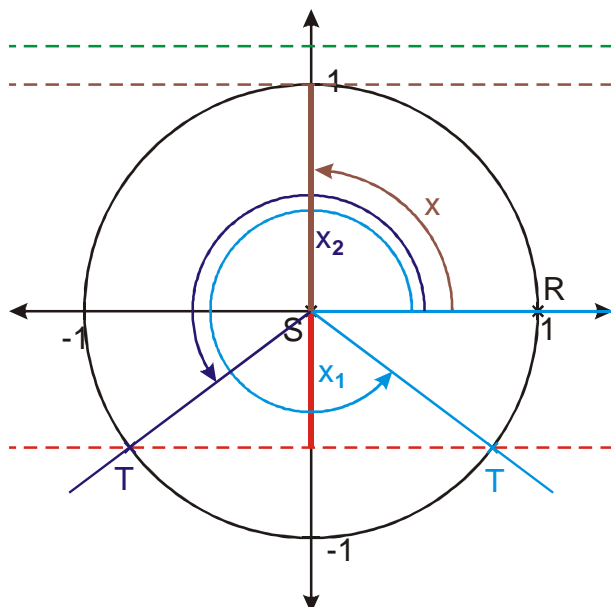
$$K = \bigcup_{k \in \mathbb{Z}} \{\pi - \arcsin(-0,6) + k \cdot 2\pi; 2\pi + \arcsin(-0,6) + k \cdot 2\pi\}$$

b) pomocí kladného úhlu $\arcsin 0,6$

$$x_1 = 2\pi - \arcsin 0,6 \qquad x_2 = \pi + \arcsin 0,6$$

$$K = \bigcup_{k \in \mathbb{Z}} \{\pi + \arcsin 0,6 + k \cdot 2\pi; 2\pi - \arcsin 0,6 + k \cdot 2\pi\}$$

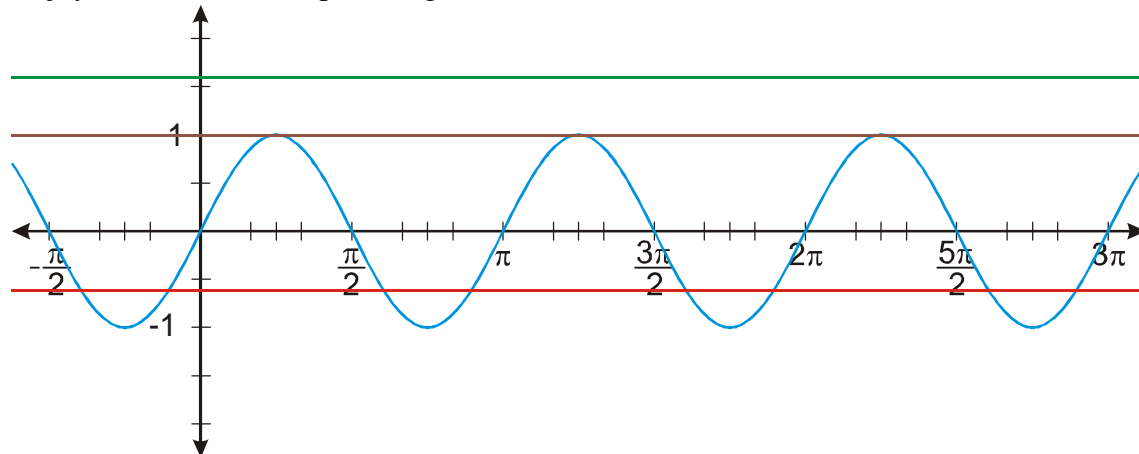
Př. 5: Rozhodni, pro která $a \in \mathbb{R}$ má rovnice $\sin x = a$ řešení.

Z obrázku je zřejmé, že pro:

- $a \in (-1; 1)$ má rovnice v intervalu $\langle 0; 2\pi \rangle$ dvě řešení (červená čára).
- $a = \pm 1$ má rovnice v intervalu $\langle 0; 2\pi \rangle$ jedno řešení (hnědá čára).
- $a \in (-\infty; -1) \cup (1; \infty)$ nemá rovnice v intervalu $\langle 0; 2\pi \rangle$ žádné řešení (zelená čára).

Stejný závěr dostaneme pomocí grafu:

Rovnice $\sin x = a$ má řešení pro $a \in \langle -1; 1 \rangle$.

V dalších příkladech již nebudeme kreslit kružnice a budeme pokládat vyřešení základní goniometrické rovnice za samozřejmost.

Př. 6: Vyřeš rovnici $\operatorname{tg} x = -\sqrt{3}$.

Platí: $\operatorname{tg}\left(\frac{2}{3}\pi\right) = -\sqrt{3}$, funkce $y = \operatorname{tg} x$ je periodická s nejmenší periodou π .

$$K = \bigcup_{k \in \mathbb{Z}} \left\{ \frac{2}{3}\pi + k \cdot \pi \right\}$$

Př. 7: Vyřeš rovnici $\operatorname{tg} x = 5$.

5 není tabulková hodnota funkce $y = \operatorname{tg} x$, funkce $y = \operatorname{tg} x$ je periodická s nejmenší periodou π .

$$K = \bigcup_{k \in \mathbb{Z}} \{ \operatorname{arctg} 5 + k \cdot \pi \}$$

Př. 8: Vyřeš rovnici $1 - (\sin x - 1) = 2 - \sqrt{3}(\sqrt{3} \sin x - 1)$.

Problém: $\sin x$ se nachází uvnitř složitějších výrazů, neznáme jeho hodnotu.

Substituce: $y = \sin x$.

$$1 - (y - 1) = 2 - \sqrt{3}(\sqrt{3} \cdot y - 1)$$

$$2 - y = 2 - 3y + \sqrt{3}$$

$$2y = \sqrt{3}$$

$$y = \frac{\sqrt{3}}{2}$$

Návrat k původní proměnné:

$$y = \sin x = \frac{\sqrt{3}}{2}$$

Základní řešení : $\frac{\pi}{3}; \frac{2}{3}\pi$, funkce $y = \sin x$ je periodická s nejmenší periodou 2π .

$$K = \bigcup_{k \in \mathbb{Z}} \left\{ \frac{1}{3}\pi + k \cdot 2\pi; \frac{2}{3}\pi + k \cdot 2\pi \right\}$$

Př. 9: Vyřeš rovnici $\frac{\cos x + \cos \pi}{\sin\left(\frac{7}{6}\pi\right)\cos x} = \sin\left(\frac{\pi}{2}\right) + 1$.

Problém: V rovnici se vyskytují hodnoty goniometrických funkcí neobsahujících x
 $\Rightarrow$ dosadíme za ně hodnoty:

$$\frac{\cos x + (-1)}{\left(-\frac{1}{2}\right)\cos x} = 1 + 1.$$

$$\left(-\frac{1}{2}\right)\cos x$$

$$\frac{\cos x - 1}{\left(-\frac{1}{2}\right)\cos x} = 2$$

$$\left(-\frac{1}{2}\right)\cos x$$

Problém: V rovnici je $\cos x$ víckrát $\Rightarrow$ substituce.

Substituce: $y = \cos x$.

$$\frac{y-1}{\left(-\frac{1}{2}\right)y} = 2 \quad / \cdot \left(-\frac{1}{2}\right)y \quad \text{podmínka: } y \neq 0$$

$$y-1 = -y$$

$$2y = 1$$

$$y = \frac{1}{2}$$

Návrat k původní proměnné:

$$y = \cos x = \frac{1}{2}$$

$$\cos x = \frac{1}{2}$$

$$K = \bigcup_{k \in \mathbb{Z}} \left\{ \frac{1}{3}\pi + k \cdot 2\pi; \frac{5}{3}\pi + k \cdot 2\pi \right\}$$

Př. 10: Petáková strana 52, cvičení 3 b), d)

Př. 11: Vyřeš rovnici $2\sin^2 x + 3\sin x - 2 = 0$.

Problém: V rovnici se vyskytují hodnoty goniometrických funkcí v druhé mocnině.
 $\Rightarrow$ substituce.

Substituce: $y = \sin x$

$$2y^2 + 3y - 2 = 0$$

$$y_{1,2} = \frac{-b \pm \sqrt{b^2 - 4ac}}{2a} = \frac{-3 \pm \sqrt{3^2 - 4 \cdot 2 \cdot (-2)}}{2 \cdot 2} = \frac{-3 \pm 5}{4}$$

$$y_1 = \frac{-3+5}{4} = \frac{1}{2} \qquad y_2 = \frac{-3-5}{4} = -2$$

Návrat k původní proměnné:

$$y_1 = \sin x_1 = \frac{1}{2} \qquad y_2 = \sin x_2 = -2$$

$$K_1 = \bigcup_{k \in \mathbb{Z}} \left\{ \frac{1}{6}\pi + k \cdot 2\pi; \frac{5}{6}\pi + k \cdot 2\pi \right\} \qquad K_2 = \emptyset$$

$$K = \bigcup_{k \in \mathbb{Z}} \left\{ \frac{1}{6}\pi + k \cdot 2\pi; \frac{5}{6}\pi + k \cdot 2\pi \right\}$$

Př. 12: Petáková strana 52, cvičení 7 b)

Př. 13: Vyřeš rovnici $\operatorname{tg} 2x = -1$.

Problém: Uvnitř tangens není pouze x , ale složitější výraz.

Substituce: $y = 2x$

$$\operatorname{tg} y = -1$$

$$y = \frac{3}{4}\pi + k \cdot \pi$$

Návrat k původní proměnné:

$$y = 2x = \frac{3}{4}\pi + k \cdot \pi$$

$$2x = \frac{3}{4}\pi + k \cdot \pi \quad / : 2$$

$$x = \frac{3}{8}\pi + k \cdot \frac{\pi}{2}$$

$$K = \bigcup_{k \in \mathbb{Z}} \left\{ \frac{3}{8}\pi + k \cdot \frac{\pi}{2} \right\}$$

Př. 14: Vyřeš rovnici $\cos 0,5x = \frac{1}{2}$.

Problém: Uvnitř sinu není pouze x , ale složitější výraz.

Substituce: $y = 0,5x$

$$\sin y = \frac{1}{2}$$

$$y_1 = \frac{\pi}{3} + k \cdot 2\pi$$

$$y_2 = \frac{5}{3}\pi + k \cdot 2\pi$$

Návrat k původní proměnné:

$$y_1 = 0,5x_1 = \frac{\pi}{3} + k \cdot 2\pi$$

$$y_2 = 0,5x_2 = \frac{5}{3}\pi + k \cdot 2\pi$$

$$0,5x_1 = \frac{\pi}{3} + k \cdot 2\pi \quad / \cdot 2$$

$$x_1 = \frac{2}{3}\pi + k \cdot 4\pi$$

$$K_1 = \bigcup_{k \in \mathbb{Z}} \left\{ \frac{2}{3}\pi + k \cdot 4\pi \right\}$$

$$K_1 = \bigcup_{k \in \mathbb{Z}} \left\{ \frac{2}{3}\pi + k \cdot 4\pi; \frac{10}{3}\pi + k \cdot 4\pi \right\}$$

$$0,5x_1 = \frac{5}{3}\pi + k \cdot 2\pi \quad / \cdot 2$$

$$x_1 = \frac{10}{3}\pi + k \cdot 4\pi$$

$$K_1 = \bigcup_{k \in \mathbb{Z}} \left\{ \frac{10}{3}\pi + k \cdot 4\pi \right\}$$

Př. 15: Vyřeš rovnici $\sin\left(3x - \frac{\pi}{2}\right) = \frac{\sqrt{2}}{2}$.

Problém: Uvnitř sinu není pouze x , ale složitější výraz.

Substitute: $y = 3x - \frac{\pi}{2}$

$$\sin y = \frac{\sqrt{2}}{2}$$

$$y_1 = \frac{\pi}{4} + k \cdot 2\pi$$

$$y_2 = \frac{3}{4}\pi + k \cdot 2\pi$$

Návrat k původní proměnné:

$$y_1 = 3x_1 - \frac{\pi}{2} = \frac{\pi}{4} + k \cdot 2\pi$$

$$y_2 = 3x_2 - \frac{\pi}{2} = \frac{3}{4}\pi + k \cdot 2\pi$$

$$3x_1 - \frac{\pi}{2} = \frac{\pi}{4} + k \cdot 2\pi \quad / + \frac{\pi}{2}$$

$$3x_2 - \frac{\pi}{2} = \frac{3}{4}\pi + k \cdot 2\pi \quad / + \frac{\pi}{2}$$

$$3x_1 = \frac{3}{4}\pi + k \cdot 2\pi \quad / : 3$$

$$3x_2 = \frac{5}{4}\pi + k \cdot 2\pi \quad / : 3$$

$$x_1 = \frac{1}{4}\pi + k \cdot \frac{2}{3}\pi$$

$$x_2 = \frac{5}{12}\pi + k \cdot \frac{2}{3}\pi$$

$$K_1 = \bigcup_{k \in \mathbb{Z}} \left\{ \frac{1}{4}\pi + k \cdot \frac{2}{3}\pi \right\}$$

$$K_2 = \bigcup_{k \in \mathbb{Z}} \left\{ \frac{5}{12}\pi + k \cdot \frac{2}{3}\pi \right\}$$

$$K = \bigcup_{k \in \mathbb{Z}} \left\{ \frac{1}{4}\pi + k \cdot \frac{2}{3}\pi; \frac{5}{12}\pi + k \cdot \frac{2}{3}\pi \right\}$$

Dodatek: Při použití substituce je nutné psát při návratu k původní proměnné hned všechna

řešení i ta dosahovaná díky periodičnosti funkce $3x_1 - \frac{\pi}{2} = \frac{\pi}{4} + k \cdot 2\pi$. Pokud na

periodu zapomeneme (šetřící studenti to často dělají, dojdeme ke špatnému výsledku).

Špatný postup: $3x_1 = \frac{3}{4}\pi \quad / : 3$

$$x_1 = \frac{3}{4}\pi$$

$$K_1 = \bigcup_{k \in \mathbb{Z}} \left\{ \frac{1}{4}\pi + k \cdot 2\pi \right\}.$$

Př. 16: Petáková strana 52, cvičení 6 b), d), h), i)

Shrnutí: